

Zapomniany rozdział polskiego piśmiennictwa na obczyźnie

Emigracyjna literatura dla dzieci i młodzieży

■ **Marcin Lutomiński**

Towarzyszyła polskim uchodźcom i emigrantom wojennym. Była na szlaku armii Andersa, w Ameryce, a przede wszystkim w „polskim Londynie”. Tworzyli ją autorzy większego i mniejszego talentu. Niegdyś była znana i potrzebna. Dziś prawie nic o niej nie wiemy...

Biała plama

Problematyka emigracyjnej literatury dla młodego odbiorcy jest prawie nieobecna w emigracyjnej i krajowej refleksji naukowej. Na jej temat ukazało się zaledwie kilka syntetycznych artykułów, sporadycznie jest także wzmiankowana w rozproszonych publikacjach naukowych. Tymczasem już od czasów II wojny światowej aż do początku XXI wieku ukazała się pokaźna liczba publikacji adresowanych do młodego czytelnika. Wraz z ostatnimi przedstawicielami emigracji wojennej odchodzi w zapomnienie niedoceniana część jej literackiej spuścizny.

Nawet Lechoń...

Lista nazwisk emigracyjnych pisarzy dla młodego odbiorcy jest dość obszerna. Początkowo wielu autorów niejako „przygodnie” zajmowało się tego typu twórczością. Jako ciekawostkę można podać fakt, że również Jan Lechoń wydał książeczkę skierowaną do odbiorcy dziecięcego, zatytułowaną *Historia o jednym chłopczyku i o jednym lotniku*. Ponadto należy tu wymienić m.in. takich przedstawicieli starszego pokolenia, jak: Zofia Bohdanowiczowa, Ryszard Kiersnowski, Feliks Konarski, Zofia Kozarynowa czy Beata Obertyńska.

Z czasem wyłoniła się pewna grupa twórców, specjalizująca się w literaturze dla dzieci i młodzieży. Byli wśród nich m.in.: Antoni Bogusławski (autor bajek), Antoni Wiesław Lasocki (autor opowieści historyczno-przyrodniczo-przygodowych), Barbara Mękarska (autorka opowiadań i czytanek) oraz Jadwiga Otwinowska (autorka czytanek i utworów scenicznych).

Niedźwiedź Wojtek i inne historie

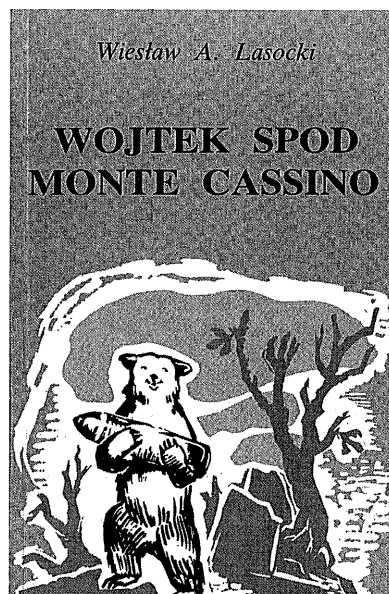
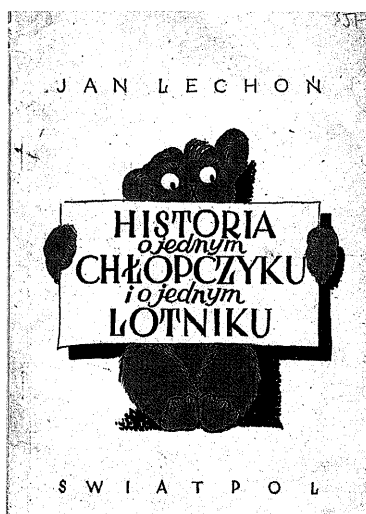
We wczesnym okresie powojennym dominowała tematyka historyczna, a zwłaszcza zagadnienia z dziejów Polski, choć trudno jeszcze precyzyjnie określić poszczególne zakresy tematyczne i stopień ich reprezentacji. Na pewno były to wybrane epizody z II wojny światowej ukazujące walkę, bohaterstwo, patriotyzm i martyrologię.

Oto przykłady: wspomniana książeczka Lechońa, opowieść Ryszarda Kiersnowskiego *Franek z pierwszej pancerniej*, opowiadania Jadwigi Otwinowskiej (m.in. *Polska szkoła w Rosji* – o dzieciach na zesłaniu) czy książka Wiesława Antoniego Lasockiego *Wojtek spod Monte Cassino*. Opowieść o niezwykłym niedźwiedziu. Bestsellerowa publikacja Lasockiego jest opartą na faktach historią przygarniętego przez polskich żołnierzy w górach północnej Persji niedźwiedzia, który razem z armią gen. Andersa przeszedł cały jej szlak bojowy, a po wojnie znalazł się w edynburskim zoo.

W kręgu tematyki historyczno-anegdotycznej mieszczą się utwory poświęcone życiu sławnych Polaków. Najbardziej interesująco i oryginalnie przedstawia się książeczka Zofii Kozarynowej *Król poezji. Opowieść o panu Adamie*.

Popularnym tematem emigracyjnej literatury dla dzieci i młodzieży jest Polska jako ojczyzna. Przy tej okazji bardzo często mówiono o zabytkach i przyrodzie (choć nie tylko). Była to zarówno forma edukacji historycznej i przyrodniczej, jak i wychowania patriotycznego, w myśl którego najpiękniejszy i najukochańszy kraj leży nad Wisłą. Idealizowana przyroda polska, ilekroć zestawiano ją z angielską, przedstawiana była jako bardziej atrakcyjna i bardziej przyjazna.

W tej twórczości nie brakuje również tematyki zabawowo-przygodowej, przy czym warto zaznaczyć, że treści utworów dotyczą zarówno historii przedwojennych, wojennych, jak i współczesnych, choć proporcje ilościowe w tym zakresie nie zostały jeszcze zbadane.

Interesujące i bardzo słabo rozpoznane są utwory o tematyce emigracyjnej. Jeden z popularnych tematów można roboczo nazwać „Polacy i język polski w świecie”, a jego egzemplifikacją jest m.in. wiersz Jadwigi Otwinowskiej *Dzieci polskie w różnych krajach*.

Staś urodził się w Kanadzie,
A Zbyszek w Londynie.

Krzyś we Francji, Basia w Niemczech,

Danka w Argentynie.

A ten Jaś, którego tatuś
Był polskim lotnikiem,
Mieszka pośród czarnych ludzi,
Gdzieś tam pod równikiem.

Wszyscy mówią ten sam pacierz
W ojczystym języku:
Basia, Danka, Staś, Krzyś, Zbyszek
I Jaś, syn lotnika.

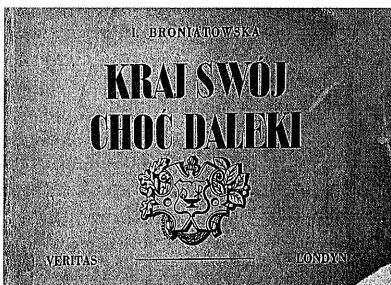
Bieżąca tematyka literatury dla dzieci i młodzieży obejmuje także odbudowę powojennej Polski oraz pomoc

w postaci paczek przekazywanych rodzinom mieszkającym w kraju. Szanowano i podziwiano polskie społeczeństwo w kraju, a zwłaszcza robotników podnoszących z ruin miasta, zarówno te, które przed wojną znajdowały się w granicach Polski, jak i miasta na tzw. ziemiach odzyskanych. Pisarze starali się uwrażliwić młodych czytelników emigracyjnych na trudną sytuację w kraju, dlatego wskazywali na potrzebę – czy nawet obowiązek – niesienia pomocy rodakom w Polsce poprzez wysyłanie paczek np. z lekarstwami i zabawkami.

W czytankach i pismach często podejmowano tematy związane z tradycjami polskimi, zwłaszcza świątecznymi i ludowymi. Interesująco na tym tle prezentuje się zapomniany utwór *Jasełka* znanego pisarza dla dorosłych Tadeusza Nowakowskiego. Jest to sztuka, w której występują emigranci, wysiedleńcy, żołnierze Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie i przedstawiciele komunistycznego Urzędu Bezpieczeństwa, a rzecz rozgrywa się z udziałem dziecięcych bohaterów.

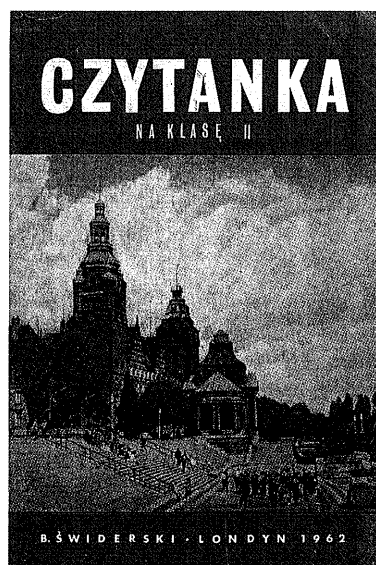
W służbie idei

We wstępie do jednego z tomów opowiadań dla młodzieży Barbara Męcarska pisała: „Oby każde słowo zawarte w tej książeczce, budziło i podtrzymywało miłość do kraju ojczystego i tęsknotę za nim, tęsknotę niepozwalającą zapomnieć ani na chwilę, że celem naszego pobytu na obczyźnie jest ciągła walka o niepodległość Polski. Dla młodego pokolenia orężem tej walki jest miłość Kraju, nauka o Polsce i dla Polski oraz mowa polska (*Przy ognisku harcerskim*). Słowa te trafnie ujmują związki tej twórczości z nadrzędną ideą emigracji – walką o niepodległą Polskę.

Trzeba jednak zaznaczyć, że realizacja powyższych zadań nie przebiegała tak samo. Na przykład teksty czytanek opowiadały o obecnej sytuacji w Polsce w sposób znacznie bardziej stonowany i zostawiały nawet pewne niedopowiedzenia, jak chociażby w kwestii zmiany granic czy odbudowy kraju. Zdarzało się również, że np. czytanki z lat 60. nie reprezentowały tak bezkompromisowego stanowiska wobec wycie-

czek do kraju, jakie zajmowali politycy i publicyści „polskiego” Londynu. Pisarze publikujący osobne utwory byli zazwyczaj bardziej nieprzejednani, czego przykładem niech będzie następujący wstęp do utworu Józefa Wiktora: „Historia ta zdarzyła się dość dawno temu, w r[oku] 1936, a więc w czasie, kiedy Wasza Mamusia i Tatuś byli jeszcze bardzo młodzi i mieszkali w Polsce, bo nie było wtenczas wojny i komunistów w Kraju i nie trzeba było mieszkac za granicą. Historia była rzeczywiście nadzwyczajna i dlatego warto ją opowiedzieć” (*Historia z samochodem. Powieść podróżnicza*).

Wydawcy

Wśród wydawnictw publikujących utwory dla dzieci i młodzieży czołowe miejsce zajmowała Katolicka Oficyna Wydawnicza „Veritas”. Jak podsumowywał Wojciech Płazak: „Dorobek KOW Veritas obejmuje ponad 600 pozycji. Od modlitewników, katechizmów, encyklik i dzieł teologicznych, do beletrystyki, poezji religijnej i książek historycznych” (55 lat pracy Fundacji i KOW Veritas). Niemalą część tych tytułów stanowiły książki dla młodego odbiorcy, zwłaszcza serie „Nasze Książeczki” i „Biblioteczka Młodzieży” i wybrane publikacje z „Biblioteki Polskiej”.

Ponadto wydawcami literatury dla niedorośłego odbiorcy były instytucje i organizacje. Wśród nich należy wymienić przede wszystkim: Polską Macierz Szkolną Zagranicą, Światowy Związek Polaków z Zagranicy, Związek Harcerstwa Polskiego Poza Granicami Kraju oraz Stowarzyszenie Polskich Kombatantów.

Warto badać zapomnianą dziś literaturę dla dzieci i młodzieży na obczyźnie, ponieważ nieczym w zwierciadle można ujrzeć w niej emigracyjne doświadczenia, ideały i troski. Wbrew pozorom twórcy tej literatury mieli bardzo trudne zadanie, musieli bowiem odpowiadać na pytania młodych Polaków rozproszonych po świecie o ojczyznę i prawdopodobieństwo powrotu do niej.

Fot. Marcin Lutomierski

Dr Marcin Lutomierski, filologia polska,
specjalizuje się m.in.
w literaturze emigracji wojennej.

Książki Wydawnictwa
Episteme

Literatura emigracyjna
dla dzieci

10-lecie Targów
ACADEMIA

NOWOŚCI WYDAWNICTW UCZELNIANYCH I NAUKOWYCH

FORUM KSIĄŻKI

BEZPŁATNY
DODATEK
FORUM
AKADEMICKIEGO

NR **1** (57) 2016
ISSN 1234-5326

nasza strona internetowa
www.forumakademickie.pl

WTK

WARSZAWSKIE
TARGI KSIĄŻKI

19-22 V 2016